

Manca PLAZAR MLAKAR

Nekaj misli o regiji

(Urbani izziv, letnik 11, št. 1: Urbana omrežja)

S poznanimi lastnostmi regij, kot so homogenost, nodalnost, konkurenčnost, sonaravnost in vertikalna sovisnost¹, ni možno pojasniti določenih procesov, ki se dogajajo v samih regijah in med njimi. V prispevku so definirane še nekatere lastnosti regij, ki skušajo pojasniti dogajanja v realnem prostoru: omrežnost, dinamičnost in večplastnost. Povezane so s pojmom subsidiarnosti kot načelom porazdelitve odgovornosti. Definiran je tudi dvojni značaj regije, analitični in ciljni. Dognanja so uporabna na različnih ravneh, na primer pri oblikovanju regionalnih struktur in procesov, regionalizacijah, oblikovanju predlogov instrumentarijev, za izvajanje različnih razvojnih politik in podobno.

1. Pojem regije

Pojem regije izvira iz latinske besede in pojma »*regio, regionis*«; to je določen teritorij, določen del zemeljskega površja ali določena pokrajina (Vrišer, 78). Vsebinsko pojem regije ni jasno opredeljen, zato se razlage pojma med seboj precej razlikujejo. Pojem uporabljajo različne stroke, vse definicije pa so precej ohlapne. Večina razlag regije se omejuje na razlago pojma kot teritorialne enote, ki ima vrsto specifičnih in individualnih potez, ali na poimenovanje določene administrativne, ekonomske ali naravne prostorske enote, na kateri biva določena skupnost (Vrišer, 78).

Kot okvir navajamo tri različne definicije regije. Evropske prostorsko razvojne perspektive pojem definirajo dvojno: kot ozemeljsko območje, ki ga lahko definiramo za prostorske analize ali planske namene kot izrazito in homogeno, ter kot delitev države na administrativna območja (CSD, 99).

Dvojna je tudi definicija Isarda: »Regija je oboje: koncept in konkretna realnost« (Isard, 69). Ravbar pojmuje regijo kot območje podobnih-specifičnih kombinacij prostorskih kategorij ne glede na velikost in obseg različnih arealov² ali polj³ (Ravbar, 97).

Pojem regije je in postaja še bolj izrazito večpomenski. Definirali smo ga kot sistemsko organizacijsko povezavo (prostorskih) enot nižje ravni v skupnost višjega reda z lastnostmi, ki je posamezne enote same nimajo. Enote so lahko zelo različne: skupine držav na globalni ravni, posamezne države in subnacionalne entitete na transnacionalni ravni, lokalne skupnosti na nacionalni ravni, lahko pa so tudi prostorsko homogene ali nehomogene enote z določenimi skupnimi problemi ali interesi, ki se povezujejo v problemske ali interesne regije. Regija je lahko tudi sistemsko povezava posameznih regij ali skupin regij.

Nameni povezovanja nižjih enot v regije so lahko zelo različni, kot poznamo različne tipe regij in regionalizacij. Nameni so lahko racionalnejše reševanje problemov, učinkovitejše izražanje interesov, oblikovanje in izvajanje razvojnih politik v prostoru, vzpostavljanje omrežij lokalnih akterjev na določenem ozemlju, učinkovitejše izražanje regionalnih interesov, povečanje konkurenčnosti na različnih ravneh ... Regionalna struktura je večinoma racionalnejša od enot višje ali nižje ravni, ker je namenska. Že v sami zasnovi jo je mogoče oblikovati skladno z načeli partnerstva, subsidiarnosti, demokratičnosti in celovitosti. Zmožna naj bi bila delovati kot posrednik med enotami nižje ravni, ki same delujejo razpršeno, in enoto višje ravni, ki je premalo prožna in odzivna za učinkovito delovanje.

Regija Subsidiarnost Omrežnost
Dinamičnost Analitična regija
Ciljna regija

Pojem regije je večpomenski. Regija predstavlja tako združbo lokalnih skupnosti v nacionalni državi, povezavo skupin držav ali subnacionalnih entitet na nadnacionalni ravni in povezavo geografsko homogenih območij, kot tudi povezavo območij s podobnimi težavami, geografsko blizu ali oddaljenih, v problemsko ali interesno regijo. Tu so še planske regije, oblikovane z namenom izvajanja različnih razvojnih politik, konceptualne regije in združbe regij. Z upoštevanjem različnih oblik in tipologij je pojem regije obravnavan kot sistemsko povezava enot nižje ravni, kot entiteta s povsem svojimi lastnostmi, ki omogočajo specifičen način njeje samoorganizacije in organizacije njeje lastnih struktur in procesov.

Analytical region Dynamism
Networks Region Subsidiarity
Target region

The region is a multi-layered concept. It presents a conglomerate of local communities in a nation state, connections between countries or sub-national entities on a supra-national level, connections between geographical homogenous areas, as well as connections between geographically close or distant areas with similar problems into problem or interest regions. Separate concepts are planning regions, devised to perform various development policies, conceptual regions or regional unions. With respect to different forms and typologies, the concept of regions is dealt with as a systematic union of units on the lower level, as an entity with specific characteristics that enable specific modes for their self-organisation and the organisation of their own structures and processes.

Pojem regije torej obravnavamo kot sistemsko povezavo enot nižje ravni, kot povsem avtonomno entiteto z določenimi lastnostmi, ki pojasnjujejo način njene samoorganizacije in organizacije nje lastnih struktur in procesov. Kateri so te lastnosti?

2. Lastnosti regije

Lastnosti regij, o katerih najpogosteje govorimo, so homogenost, nodalnost in konkurenčnost. Z navedenimi lastnostmi žal še vedno ne moremo pojasniti dogajanj in procesov, ki jih opazujemo na različnih ravneh v realnem prostoru, v regijah in med njimi. Zato smo definirali še tri lastnosti, s katerimi smo skušali pojasniti to dogajanje in te procese. To so dinamičnost in omrežnost regije ter večplastnost regionalnih podob.

3. Dinamičnost regije

Regija je dinamičen, zapleten in nelinearen sistem, ki se obnaša na nepredvidljiv način, vendar skladno z načeli samoorganizacije⁴. Zanimiv opis te lastnosti lahko opazimo že v Vrišerjevi definiciji funkcijske regije, ki je nestabilnega značaja, saj še tako majhna sprememba lahko privede do sprememb pri temeljnih strukturah in obsegu regije, vendar je kljub temu najbolj primerna prostorska enota za regionalno planiranje (Vrišer, 78).

Prek sprememb robnih pogojev se spontano sprožajo spremembe med lokalnimi mikroelementi sistema, ki z medsebojnimi interakcijami sprožajo spremembe in lastnosti, ki jih posamezni elementi nimajo⁽⁵⁾. Te spremembe se prek pravil sinergije prenašajo na sisteme višjega reda: najprej na lokalne podsisteme, ki se prav tako pričnejo povezovati med seboj na nove načine, kot na podsisteme in končno na skupni sistem. Ta proces običajno poimenujemo »od spodaj navzgor«. Kljub temu, da je sistem v stal-

nem dinamičnem spreminjanju, zaradi sposobnosti samoorganizacije ostaja globalno relativno stabilen, dokler seveda spremembe niso tako velike, da sprožijo preskok v globalni strukturi.

Evolucija sistema je torej odvisna od robnih pogojev, ki sprožajo spremembe na lokalni ravni. Robni pogoji delujejo kot nadzor parametrov, saj vplivajo na temeljne možnosti, ki jih ima sistem za razvoj.

Dinamičnost kot lastnost regije nam zadovoljivo pojasnjuje smiselnost načela »od spodaj navzgor« in napeljuje na možne načine vplivanja na regionalno strukturo in procese. Predvsem je nesmiselno, da skušamo spreminjati globalno strukturo regionalnega sistema, saj nanjo lahko bolj racionalno, prefinjeno in varno vplivamo tudi drugače. Po drugi strani pa dejstvo, da sleherni sprememba slehernega robnega pogoja vpliva na lokalne elemente sistema in prek njih na celotni sistem, pomeni veliko odgovornost posameznih enot, ki se povezujejo v regionalni sistem, in celo posameznih akterjev.

3.1 Subsidiarnost v dinamičnem kompleksnem sistemu

Tu se lahko navežemo na pojem subsidiarnosti, ki v obravnavanem okviru dobi poseben smisel in pomen. Subsidiarnost je definirana kot porazdelitev pristojnosti in odgovornosti ter porazdelitev izvajanja oblasti med različnimi ravnmi (Dammeyer, 98). Za naše namene bo povsem zadoščalo, če jo definiramo kot porazdelitev pristojnosti in odgovornosti med enotami različnih ravni. Njeno osnovno načelo je, naj bi določeno nalogo vedno izvajala enota najnižje ravni, ki jo še lahko učinkovito izpelje, saj naj bi ta delitev zagotavljala doseganje največje možne odgovornosti in učinkovitosti.

Če v regijo, ki jo obravnavamo kot dinamičen kompleksni sistem, vpeljemo pojem subsidiar-

nosti, dosežemo s tem najvišjo možno raven odgovornosti in učinkovitosti enot in lokalnih akterjev, ki se povezujejo v regionalni sistem. S tem zagotovimo boljši nadzor parametrov, ki vplivajo na temeljne možnosti, ki jih ima določen sistem za razvoj. Vpeljava pojma subsidiarnosti je potemtakem koristna zaradi nadzora spreminjanja celotnega sistema regije.

3.2 Večplastnost regionalnih podob

Na določeno, geografsko jasno opredeljeno območje danes vplivajo številni lokalni in globalni dejavniki, vsi pa se s časom intenzivno, dinamično spreminjajo. Večinoma imajo zelo konkretne vplive na dogajanje v določenem geografsko omejenem območju. Lastnost, definirana kot večplastnost regionalnih podob, nam omogoča, da te vplive zajamemo, diferenciramo in pojasnimo.

Posamezen vplivni dejavnik predstavimo kot vplivno podobo regije, ki ima s časom spreminjajoče se meje. Tako na primer definiramo problemsko podobo onesnaženja iz zraka, vplivno podobo razvoja majhnih in srednje velikih podjetij, vplivno podobo migracij ali vplivno podobo izvajanja evropskih prostorsko razvojnih perspektiv. Seveda je določenih večplastnih podob določenega območja zelo veliko, in odločiti se moramo, katere so v določenem trenutku ključne.

Geografsko sicer omejeno področje s tem pridobi veliko število različnih večplastnih podob, ki ne prikazujejo dejanske spremembe obsega regije, temveč predstavljajo način, na katerega gledamo na regijo: kako pojasnimo in upoštevamo vpliv notranjih in zunanjih dejavnikov. Kompleksna večplastna podoba regije nam pomaga pri razmišljanju o njenem dejanskem delovanju. Z večplastno podobo regije lahko na primer prikažemo tudi njene lokalne vplive ali robne pogoje.

3.3 Omrežnost

Regije se vedno bolj globalizirajo in se v tem procesu bolj kot navznoter obračajo navzven. Na njihov razvoj poleg notranjih dejavnikov vplivajo zunanje priložnosti in nevarnosti. Omrežnost kot lastnost regije in skupin regij pojasnjuje dogajanja na različnih ravneh, ki sprožajo vse višjo stopnjo medsebojne povezanosti, sovisnosti in medsebojnega sodelovanja.

Vsak pojav se kaže na dva načina: kot množica ali kot omrežje. Pri množici obravnavamo razmerja med členi množice, pri omrežjih pa nas zanimajo odnosi, realno dogajanje med posameznimi členi, zlasti stopnja povezanosti in intenziteta stikov med členi. Regije se torej povezujejo v različna omrežja, ki že sama postajajo subjekti z lastnostmi, ki jih posamezne regije ali skupine regij nimajo. Omrežnost pojasnjuje, da se večja pomen posamezne regije kot nodalne točke omrežja glede na pomen same regije kot samostojne enote.

Dve razsežnosti prestrukturiranja regij sta še posebej pomembni: prehod od strnjene, območne povezanosti k omrežnim povezavam ter razširjanje od regije kot enote same zase k enoti kot subjektu v procesu večravske sodelujočosti in političnem odločanju. Gre za proces povratne zanke, saj imajo omrežja glavno vlogo v procesu globalizacije, ki sproža vedno nove omrežne povezave (Mlinar, 95; Mlinar, 96).

3.4 Dvojni značaj regije

Regijo obravnavamo kot namenisko povezavo enot nižje ravni v nov sistem. Regiji smo poleg nodalnosti, homogenosti in konkurenčnosti pripisali še lastnosti dinamičnosti, večplastnosti in omrežnosti.

Glede na način obravnave in opisane lastnosti je potrebno storiti še nekaj: razjasniti razliko med dvema tipoma regij, ciljno in analitično:

- Ciljna regija predstavlja geografsko jasno opredeljeno območje z določenimi mejami, v katerem imajo organizacijske strukture pristojnost in odgovornost za oblikovanje in/ali izvajanje različnih razvojnih politik. Vrste ciljne regije so na primer administrativne, planske, problemske ali interesne.
- Analitična regija je nekoliko širši pojem. Predstavlja geografsko neomejeno območje, ki zajema območje vseh trenutno upoštevanih vplivov na izbrano ciljno regijo. Drugače povedano, predstavlja območje izbranih večplastnih regionalnih podob oziroma konceptualni prostor, v katerem se oblikujejo robni pogoji različnih večplastnih podob regije.

4. Uporabnost ugotovitev

Obravnava regije kot systemske povezave enot nižjih ravni, ki ima lastnosti dinamičnosti, omrežnosti in večplastnosti, ter definicija dvojnosti njenega značaja: ciljne in analitične regije, nam pomaga pri številnih odprtih vprašanjih, ki se danes pojavljajo na temo regije. Preko takega pristopa lahko obravnavamo na primer vprašanja regionalizacije za različne namene oziroma oblikovanje meja regij, oblikovanje regionalnih struktur in instrumentarijev za izvajanje različnih razvojnih politik, načine medsebojnega povezovanja regij ali določitev vloge regij danes.

Prav za namene izvajanja prostorsko razvojne politike lahko ponovno potrdimo koristnost organizacije ozemlja v regije na nacionalni ravni in vključenost v različne regije in omrežja regij na nadnacionalni ravni. Ob tem se ponovno pojavlja vprašanje prerazporeditve odgovornosti in pristojnosti za oblikovanje in izvajanje prostorsko razvojne politike na različnih ravneh. Kot ključno načelo te razporeditve se ponuja pojem subsidiarnosti, ki zagotavlja

najvišjo raven učinkovitosti in odgovornosti različnih ravni. To potrjujejo tako lastnosti regije kot dinamičnega kompleksnega sistema, delovanje katerega pojasnjujemo po načelu »od spodaj navzgor«, kot dejanske izkušnje različnih ravni regij v Evropi.

Mag. Manca Plazar Mlakar, univ. dipl. inž. arh., Znanstveno raziskovalno središče Republike Slovenije, Koper
e-pošta: manca.plazar@zrs-kp.si

Opombe

- 1 Primerjaj z Gajšek, 95.
- 2 Areal običajno označujemo kot zaočkroženo, enotno ali podobno območje nekaterih temeljnih prostorskih kategorij – značilnosti (podobna gostota prebivalstva, industrijska pokrajina, podobne podnebne značilnosti).
- 3 Polje označujemo kot enotno ali podobno območje nekaterih prevladujočih, temeljnih prostorskih značilnosti, ki jih običajno vzpodbudi neka osrednja dejavnost ter ga praviloma karakterizirajo črte večje ali manjše oddaljenosti od točke, ki jo izžarevajo todične dejavnosti (mestno središče, industrijski obrat).
- 4 Samouravnavaajoči se naravni red naj bi nastal kot posledica delujočih evolucijskih procesov, ki potekajo zaradi kompleksnosti okolja. Prav kompleksnost je pogoj za delovanje med sistemom in okolico in za racionalno vedenje samega sistema, ki se z odzivanjem na okolico samoorganizira na način, ki mu omogoča ohranitev. Spremembe v okolici kompleksnega sistema povzročijo lokalno nestabilnost znotraj sistema, kar sproži preobrazbo v novo notranje stanje v prostorskih, časovnih ali prostorsko-časovnih vzorcih. Preobrazba samega sistema zagotavlja njegovo globalno stabilnost (Gleick, 91).
- 5 Sinergetika nam omogoča opis sprememb strukture sistema na višji ravni. To je mogoče storiti z majhnim številom variacij, imenovanimi parametri reda. Parametre reda ustvari sistem sam z mehanizmom, ki ga imenujemo ciklična vzročnost. Suženjsko načelo sinergetike razlaga, da se parametri reda na ravni sistema kot celote eden za drugim prenašajo na podsisteme in to na način, ki zagotavlja obstoj sistema (Haken, 81; Haken, 83).